

PREPORUKE ZA UKLJUČIVANJE ZELENIH KRITERIJA U JAVNIM NABAVKAMA U BOSNI I HERCEGOVINI

STUDIJA SLUČAJA: SLUŽBA ZA ZAJEDNIČKE POSLOVE INSTITUCIJA
BOSNE I HERCEGOVINI

Autor: Dražen Vidaković

Grafička priprema: Vanja Lazić

Zelene javne nabavke su važan ali još uvijek neiskorišten alat za ostvarivanje ciljeva održivog razvoja zemlje, posebno u oblasti zaštite okoliša. Uzevši u obzir obim potrošnje javnog sektora u Bosni i Hercegovini, odgovorna potrošnja i svjesnost o korištenja resursa u nabavkama mogu značajno uticati i na zaštitu okoliša i biti važan pokretač inovacija u privatnom sektoru, pružajući stvarni poticaj za razvoj „zelenih“ proizvoda i usluga.

Izveštaj je izrađen s ciljem razumijevanja načina na koje se zelene javne nabavke mogu uvesti u praksu ugovornih organa u Bosni i Hercegovini i prvi je rezultat pilot projekta koji realizira Služba za zajedničke poslove u institucijama Bosne i Hercegovine uz podršku UNDP-a.

Kroz pilot projekat „Zelene javne nabavke u Službi za zajedničke poslove institucija BiH“ UNDP namjerava pružiti podršku Službi u provođenju nekoliko tipičnih postupaka javnih nabavki sa uključenim zelenim kriterijima, sa ciljem utvrđivanja okolišnih efekata zelenih javnih nabavki, istraživanja tržišta u Bosni i Hercegovini i dostupnosti „zelenih“ varijanti u odnosu na tipične predmete nabavke, te potencijalnih finansijskih ušteda za ugovorne organe kada se u obzir uzimaju troškovi životnog vijeka proizvoda i usluga.

Pilot projekat također predviđa analizu efekata istih nabavki u slučaju transponiranja instrumenata iz EU direktiva o javnim nabavkama u Zakon o javnim nabavkama u Bosni i Hercegovini i odgovarajuće podzakonske akte.

Istraživanje i razvoj ovog izvještaja podržao je UNDP Accelerator Lab u Bosni i Hercegovini. Sadržaj i nalazi ove studije ne reflektiraju nužno stavove UNDP-a.

Septembar 2021.

SADRŽAJ:

1. Uvod

1.1 Definicija zelenih javnih nabavki.....	5
1.2 Zelene javne nabavke u Bosni i Hercegovini.....	5

2. Smjernice za primjenu zelenih kriterija

2.1 Uslovi za kvalifikaciju kandidata/ponuđača.....	7
2.2 Tehnička specifikacija.....	9
2.3 Kriteriji za dodjelu ugovora.....	10
2.4 Zaključivanje ugovora.....	11

3. Studija slučaja: Uključenje zelenih kriterija u postupcima javnih nabavki Službe za zajedničke poslove institucija Bosne i Hercegovine

3.1 Pregled roba, usluga i radova pogodnih za primjenu zelenih kriterija u Službi za zajedničke poslove institucija Bosne i Hercegovine.....	13
3.2 Preporuke za uključenje zelenih kriterija u nabavkama Službe za zajedničke poslove institucija Bosne i Hercegovine.....	14
3.2.1 Nabavka električne energije za objekte institucija Bosne i Hercegovine.....	14
3.2.2 Nabavka hrane i pića.....	15
3.2.3 Nabavka potrošnog vodo-materijala.....	16
3.2.3.a Slavine i baterije za tuš.....	16
3.2.3.b WCšolje i pisoari.....	17
3.2.4 Službena i radna odjeća i obuća.....	18
3.2.5 Nabavka tonera.....	19
3.3 Ostali postupci nabavke pogodni za primjenu zelenih kriterija.....	20
3.3.1 Poštanske usluge.....	20
3.3.2 Nabavka higijenskog potrošnog materijala- sredstva za profesionalnu upotrebu.....	20
3.3.3 Nabavka usluga štampanja.....	21
3.3.4 Postupci nabavki iz prethodnih godina.....	21

4. Indikatori

4.1. Generalni indikatori.....	22
4.2. Specifični indikatori.....	22

5. Alternativni „zeleni“ pristup javnim nabavkama

5.1 Nabavka papira za štampanje.....	24
5.2 Nabavka usluga pranja rublja.....	24
5.3 Nabavka plastičnih kesa.....	24
5.4 Nabavka komposta.....	25

6. Zaključak.....26

1. UVOD

1.1. Definicija zelenih javnih nabavki

Komunikacija Komisije Evropskom parlamentu, Savjetu, Evropskom ekonomsko-socijalnom odboru i Odboru regija „Javna nabavka za bolji okoliš” (COM (2008) 400) je definisala zelenu javnu nabavku kao „postupak u kojem ugovorni organi nastoje nabavljati robu, usluge i radove sa smanjenim uticajem na okoliš tokom njihovog životnog ciklusa u poređenju s robom, uslugama i radovima s istom osnovnom funkcijom koji bi inače bili nabavljeni”¹.

Zelena javna nabavka je dobrovoljni instrument u sistemu javnih nabavki Evropske unije, što znači da države članice i ugovorni organi mogu odrediti da li će i u kojoj će mjeri da je provode.

Ugovorni organi su veliki potrošači. Koristeći svoju kupovnu moć da izaberu ekološki prihvatljive (eng. *eco-friendly*) robe, usluge i radove, ugovorni organi osiguravaju da se novac poreskih obveznika efikasno koristi da se ostvare direktne okolišne koristi i smanje negativni okolišni uticaji uz isti kvalitet, funkcionalnost, vrijednosti za novac, kao i za tradicionalni izbor. Promovišući održivu potrošnju i proizvodnju ugovorni organi također omogućavaju veliki broj indirektnih okolišnih koristi².

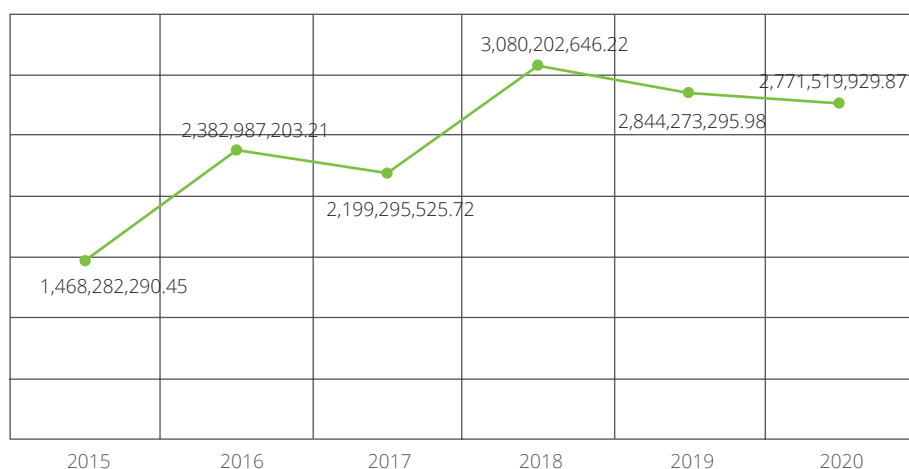
Tako npr. ugovorni organi mogu podsticati primjenu inovativnih „zelenijih“ tehnologija i pristupa prilikom proizvodnje roba, pružanja usluga i izvođenja radova. Takav pristup može pozitivno uticati i na promjenu regulative u određenoj oblasti, povećanje potrošnje takvih proizvoda i sl.

1.2. Zelene javne nabavke u Bosni i Hercegovini

Ukupna vrijednost dodijeljenih ugovora u postupcima javnih nabavki u Bosni i Hercegovini u 2019. godini iznosio je 2.844.273.295,98 KM³, odnosno 8,1% udjela u nominalnom BDP-u, dok je u 2018. godini, iznosila 3.080.202.646,22 KM odnosno 9,39% nominalnog BDP-a.

U skladu sa Nacrtom godišnjeg izvještaja o dodijeljenim ugovorima u postupcima javnih nabavki u 2020. godini (u momentu objave ovo izvještaja, isti još nije usvojen od strane Vijeća ministara BiH) ukupna vrijednost dodijeljenih ugovora u postupcima javnih nabavki u Bosni i Hercegovini u 2020. godini je 2.771.519.929,87 KM, što predstavlja pad učešća u nominalnom BDP-u u odnosu na ranije godine, te sada navedeno učešće iznosi ukupno 8,05%.

Ugovorni organi u Bosni i Hercegovini su veliki potrošači, koji godišnje putem javnih nabavki potroše gotovo 3 milijarde konvertibilnih maraka (bez PDV-a), te učestvuju u nominalnom BDP-u u prosjeku između 8-10%.

Grafički prikaz ukupnih vrijednosti (BAM) dodijeljenih ugovora (2015-2020. godina)

¹ COM(2008) 400, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52008DCo400>

² „Zelene javne nabavke- kolekcija dobre prakse“, Janez Potočnik, https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/GPP_Good_Practices_Brochure.pdf

³ Godišnji izvještaj o dodijeljenim ugovorima u postupcima javnih nabavki u 2019. godini, <https://cms-ajn.azureedge.net/documents/9c6316a0-5a64-447f-8cf2-76f1377258da.pdf>

Grafički prikaz procentualnog učešća javnih nabavki u BDP-u (2015-2020. godina)

Kada su u pitanju “zelene” javne nabavke, u ovom trenutku nije moguće utvrditi koliko se novčanih sredstava ukupno potroši primjenom kriterija zelenih javnih nabavki. Naime, kako “zelene” javne nabavke nisu prepoznate u državnom informacionom sistemu za elektronske javne nabavke www.ejn.gov.ba, ne vode se statistički podaci o učešću istih u ukupnom broju provedenih postupaka.

U Bosni i Hercegovini, ni na jednom nivou uprave, ne postoji uspostavljena politika ili strategija zelenih javnih nabavki kojom bi bili postavljeni jasni „zeleni“, okolišni ciljevi koji se žele postići, sa vremenskim okvirom, obuhvatom nabavki roba, usluga i radova, odgovornošću za provođenje takvih postupaka i mehanizmima postizanja takvih ciljeva. Stoga, kada ugovorni organi i uključe u konkretne postupke javnih nabavki određene zelene kriterije, radi se prvenstveno o pojedinačnim slučajevima koji su uglavnom vezani za primjenu nekih drugih zakona i podzakonskih akata kao što su propisi o energetske efikasnosti, propisi o građenju, zakon o carinskoj politici u Bosni i Hercegovini, odluka o najnižim tehničkim zahtjevima za novoprodukcija i korištena vozila pri homologaciji tipa vozila i homologaciji pojedinačnog vozila i sl., a ne iz razloga vezanih za namjeru ostvarivanja pozitivnih efekata na okoliš provođenjem određene javne nabavke.

Bosna i Hercegovina je u septembru 2015. godine zajedno sa 192 članice UN potpisala UN Program održivog razvoja 2030 (Agenda 2030) i obavezala se za njegovo provođenje.

Prvi korak u implementaciji Agende 2030. u Bosni i Hercegovini je izrada Okvira za realizaciju Ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini kao zajedničkog dokumenta svih nivoa vlasti a koji identifikira šire pravce razvoja pomoću kojih vlasti na svim nivoima i društvo u Bosni i Hercegovini nastoji dati svoj doprinos ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja. Na osnovu analize stanja u pogledu održivog razvoja u Bosni i Hercegovini, odnosno ključnih razvojnih trendova, mogućnosti i prepreka, posebno u kontekstu pristupanja Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji i opsežnih konsultacija sa predstavnicima institucija na svim nivoima vlasti i društveno-ekonomskim akterima u 2018 – 2019. godini, utvrđena su tri pravca održivog razvoja u Bosni i Hercegovini: 1) Dobra uprava i upravljanje javnim sektorom; 2) Pametan rast; i 3) Društvo jednakih mogućnosti, te dvije horizontalne teme: 1) Ljudski kapital za budućnost i 2) Princip da niko ne smije biti isključen⁴.

OKVIR ZA REALIZACIJU
CILJEVA ODRŽIVOG RAZVOJA
U BOSNI I HERCEGOVINI

Okvir za realizaciju Ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini je donesen u decembru 2020. godine. Jedan od razvojnih pravaca u navedenom okviru jeste i 8. „Zeleni rast“ u kojem se posredno vidi široki potencijal zelenih javnih nabavki.

Također, na Samitu zemalja Zapadnog Balkana u Sofiji 10.11.2020. godine, Bosna i Hercegovina je potpisala Sofijsku deklaraciju o Zelenoj agendi za Zapadni Balkan kojom su se zemlje regiona (Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Sjeverna Makedonija, Srbija i Kosovo⁵) obavezale da će sprovoditi mjere u oblasti smanjenja zagađenja i sprječavanja klimatskih promjena, razvoja energije iz obnovljivih izvora, mobilnosti i cirkularne ekonomije kao i razvoja biodiverziteta, održive poljoprivrede i proizvodnje hrane.

⁴ Okvir za realizaciju ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini, <https://zamisli2030.ba/sdgs-framework-in-bosnia-and-herzegovina/>

⁵ „Ovaj naziv je bez prejudiciranja statusa i u skladu je sa Rezolucijom Savjeta sigurnosti Ujedinjenih nacija 1244 i mišljenjem Međunarodnog suda pravde o deklaraciji o nezavisnosti Kosova.“

Zelena agenda za Zapadni Balkan je sastavni dio Zelenog plana Evropske unije (eng. *The European Green Deal*)⁶ koji ima za cilj da učini Evropu klimatski neutralnim kontinentom bez ugrožavanja održivog privrednog rasta.

2. SMJERNICE ZA PRIMJENU ZELENIH KRITERIJA

Važeći Zakon o javnim nabavkama u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, br. 29/14) je donesen još u 2014. godini i isti je djelomično usklađen sa Direktivom 2004/18 EZ o koordinaciji postupaka za dodjelu ugovora o javnim radovima, ugovora o javnoj nabavi robe te ugovora o javnim uslugama i Direktivom 2004/17 EZ kojom se usklađuju postupci nabavki subjekata koji djeluju u sektorima vodo-snabdijevanja, energetike, prometa i poštanskih usluga. U međuvremenu, Evropska unija je usvojila nove direktive iz oblasti javnih nabavki i to Direktivu 2014/24 EU⁷ i Direktivu 2014/25 EU⁸. Države članice su bile dužne da u svoje zakonodavstvo transponiraju navedene nove direktive, zajedno sa direktivom koja se tiče koncesija, najkasnije do 18. aprila 2016. godine.

Za razliku od prethodnih Direktiva iz 2004. godine, Direktive iz 2014. godine jasno daju do značaja okolišnim aspektima na način da su unaprijedili određena pravila koja se tiču npr.:

- Preciznijeg definisanja mogućnosti ugovornih organa da traže određene certifikate/oznake ili druge dokaze koji se tiču okolišnih karakteristika predmeta nabavke, čime se dodatno osnažuju nabavke sa ekološkim ciljevima,
- brisanja „najniže cijene“ kao kriterija za dodjelu ugovora,
- prepoznavanja troškova životnog vijeka proizvoda kao podkriterija za dodjelu ugovora,
- mogućnosti ugovornih organa da uzmu u obzir iskustvo i vještine zaposlenika ponuđača prilikom dodjele ugovora, kada je to primjereno,
- uvođenja „Partnerstva za inovacije“ kao nove vrste postupka javnih nabavki za nabavku istraživanja i razvoja novih proizvoda,
- relaksiranja uslova vezanih za konkurentski postupak sa pregovaranjem čime se olakšava pristup nabavka-ma proizvoda koji nisu „sa police“.

Iako Zakon o javnim nabavkama u Bosni i Hercegovini (u daljem tekstu: Zakon) nema precizno definisana sva naprijed navedena pravila, isti ipak sadrži dovoljno mogućnosti za uključivanje „zelenih“ kriterija u konkretni postupak javne nabavke i to u svim njegovim najbitnijim dijelovima: 1. uslova kvalifikacije kandidata/ponuđača, 2. tehničke specifikacije predmeta nabavke, 3. kriterija za dodjelu ugovora i 4. pri ugovaranju.

2.1 Uslovi za kvalifikaciju kandidata/ponuđača

Uslovi kvalifikacije kandidata ponuđača su definisani čl. 44-51. Zakona, i dijele se na:

1. Ličnu sposobnost (član 45. Zakona),
2. sposobnost obavljanja profesionalne djelatnosti (član 46. Zakona),
3. ekonomsku i finansijsku sposobnost (član 47. Zakona), i
4. tehničku i profesionalnu sposobnost (član 48. do 51. Zakona).

⁶ The European Green Deal COM/2019/640, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52019DC0640>

⁷ Directive 2014/24/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on public procurement and repealing Directive 2004/18/EC Text with EEA relevance, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0024&qid=1625134530670>

⁸ Directive 2014/25/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on procurement by entities operating in the water, energy, transport and postal services sectors and repealing Directive 2004/17/EC, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0025&qid=1625134634908>

U skladu sa članom 44. Zakona, minimum kvalifikacionih uslova koje ugovorni organ odredi za kandidate/ponuđače, kao i dokumenti koji su potrebni za njihovo dokazivanje obavezno treba da budu srazmjerni predmetu javne nabavke i u skladu s njim. Postavljeni uslovi ne smiju imati ograničavajući karakter na konkurenciju i moraju biti jasni i precizni. Ugovorni organ od kandidata/ponuđača zahtjeva samo one dokaze koji su neophodni da bi se utvrdilo da li kandidat/ponuđač zadovoljava kvalifikacione uslove koje je postavio ugovorni organ.

Sa aspekta zelenih javnih nabavki svakako da je najvažnija „tehnička i profesionalna sposobnost“. Tako je npr. članom 48. stav (6) Zakona data mogućnost ugovornim organima da zahtijevaju određene certifikate koje izdaju nezavisna tijela, a kojima se potvrđuje da kandidat/ponuđač zadovoljava određene standarde osiguranja kvaliteta. U slučaju da traži navedene certifikate ugovorni organ je dužan da se pozove na sisteme osiguranja kvaliteta koji se zasnivaju na odgovarajućim evropskim serijama standarda koje su potvrdila nadležna tijela. Naravno, u cilju omogućavanja konkurencije, ugovorni organ dužan je da prihvati i druge dokaze o ekvivalentnim mjerama osiguranja kvaliteta od kandidata/ponuđača koji nemaju pristupa takvim certifikatima.

Tako ugovorni organ koji želi da dodijeli ugovor kandidatu/ponuđaču koji vodi računa o životnoj sredini, kao uslov kvalifikacije može da traži jedan od certifikata iz ISO 14000 porodice standarda. U cilju zaštite konkurencije, a u skladu sa istom odredbom Zakona, ugovorni organ je dužan da prihvati i druge dokaze o ekvivalentnim mjerama osiguranja kvaliteta od kandidata/ponuđača koji nemaju pristupa takvim certifikatima. Tako je **ugovorni organ dužan da prihvati i „EMAS“ certifikat⁹ kao dokaz Okolišnog menadžment sistema – OMC (engl. *Environmental management systems - EMS*)** iako je npr. zahtijevao certifikat iz ISO 14000 porodice standarda, ukoliko isti sadrži ekvivalentne mjere traženog osiguranja kvaliteta, pošto ono što je važno, što je suština traženog OMS-a, jesu elementi tehničkog kapaciteta koji su njime obuhvaćeni, a ne samo postojanje certifikacije od strane određenog nezavisnog tijela¹⁰.

Bitno je istaći da je i u sistemu Bosne i Hercegovine Institut za standardizaciju BiH donio sistem upravljanja zaštitom okoliša¹¹ koji je u skladu sa ISO 14000 porodicom standarda, ali koji ne interpretiraju zahtjeve ISO 14000.

Nadalje, čl. 50. stav (1) tačka g) i 51. stav (1) tačka f) Zakona, koje definišu tehničku i profesionalnu sposobnost u postupku nabavke usluga odnosno radova, propisuju da **kao dokaz o tehničkoj i profesionalnoj sposobnosti u postupku nabavke usluga/radova ugovorni organ može zahtijevati izjavu kandidata/ponuđača da prihvata preduzimanje mjera za upravljanje zaštitom životne sredine i mjera energetske efikasnosti koje će privredni subjekt primjenjivati prilikom pružanja usluga/izvođenja radova.**

Navedene odredbe ne preciziraju koji su to mjere za upravljanje zaštitom životne sredine i mjera energetske efikasnosti koje će privredni subjekt primjenjivati prilikom pružanja usluga/izvođenja radova, nego omogućavaju ugovornom organu da samostalno utvrdi zahtijevane mjere. Problem sa ovom odredbom je njena nepreciznost i što ne propisuje zahtjeve vezane za posebne dokaze, kao što su potvrde nadležnih organa ili certifikate nezavisnih tijela, nego se kandidat/ponuđač obavezuje da samo dostavi izjavu koju samostalno ovjerava i čija sadržina je utvrđena Uputstvom za pripremu modela tenderske dokumentacije i ponuda („Službeni glasnik BiH“, br. 90/14 i 20/15). U formi navedenih izjava je predviđena obaveza za kandidata/ponuđača da navede precizne podatke vezane za zahtjeve iz tenderske dokumentacije, u ovom slučaju u vezi preuzetih mjera.

Ugovorni organ može tražiti da kandidat/ponuđač izjavom potvrdi da prihvata preduzimanje mjera vezanih za način odlaganja otpada nastalih vršenjem usluga i izvođenjem radova, a koji će biti u skladu sa važećim zakonima o upravljanju otpadom¹², te da konkretne mjere upravljanja otpadom precizno opiše.

Što se tiče ostalih uslova kvalifikacije koji se odnose na tehničku i profesionalnu sposobnost, ugovorni organ može zahtijevati određene obrazovne i profesionalne kvalifikacije lica koja su odgovorna za realizaciju ugovora, a koje se odnose na ekološke aspekte. Tako npr. **ugovorni organ može zahtijevati da kandidat/ponuđač ima angažovanog diplomiranog ekologa, diplomiranog inženjera zaštite okoline/životne sredine, magistra ekologije, certifikovanog savjetnika za bezbjednost u prevozu opasnih materija (ADR, RID, ADN)¹³, vozača koji je pohađao obuku/posjeduje certifikat iz „eko-vožnje“ i sl.** Ovi zahtjevi moraju biti usklađeni sa članom 44. Zakona.

9 The EU Eco-Management and Audit Scheme (EMAS), Regulation (EC) No 1221/2009 on the voluntary participation by organisations in a Community eco-management and audit scheme (EMAS).

10 Case T-331/06: *Evropaiki Dynamiki — Proigmena Systimata Tilepikoinonion Pliroforikis kai Tilematikis AE v European Environmental Agency (EEA)*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62010CN0462>

11 Institut za standardizaciju BiH- <https://isbih.gov.ba/sr/p/sistemi-upravljanja-zastitom-okolisa>

12 *Zakon o upravljanju otpadom* („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 111/13) i *Zakon o upravljanju otpadom* („Službene novine Federacije BiH“, broj 33/03, 72/09 i 92/17)

13 *Certifikat o međunarodnom cestovnom prevozu opasnih materija (ADR)*, *Certifikat o međunarodnom željezničkom prevozu opasnih materija (RID)*, *Sertifikat o međunarodnom prevozu opasnih materija unutrašnjim plovnom putem (ADN)*- Directive 2008/68/EC of the European Parliament and of the Council of 24 September 2008 on the inland transport of dangerous goods

Zatim, u pogledu tehničke opremljenosti i osposobljenosti, **ugovorni organ ima pravo da provjeri da li kandidati/ponuđači imaju pristup opremi odnosno da li su osposobljeni za zaštitu okoliša, te da li imaju pristup uvjerenjima koja izdaje nadležna institucija ili agencija za kontrolu kvaliteta, a kojim se potvrđuje da na odgovarajući način tačno označena roba odgovara određenim ekološkim specifikacijama ili normama.**

Naravno, u pogledu profesionalne i tehničke sposobnosti **ugovorni organ može zahtijevati i spisak izvršenih istih ili sličnih ugovora sa ekološkim odnosno aspektima zaštite životne sredine uz potvrdu o njihovoj realizaciji koju daje druga ugovorna strana.**

Ono što Zakonom nije dozvoljeno jeste da se kao uslov kvalifikacije traže odgovarajuće licence, samim tim ni Licenca za obavljanje djelatnosti iz oblasti zaštite životne sredine. Međutim, **dostavljanje Licence za obavljanje djelatnosti iz oblasti zaštite životne sredine može biti određena kao uslov za zaključenje ugovora**, te ako izabrani ponuđač ne dostavi licencu u roku koji odredi ugovorni organ, ugovor se dodjeljuje narednom na rang-listi u skladu sa članom 72. stav (3) tačka b) Zakona.

Kada je u pitanju grupa kandidata/ponuđača, važno je istaći da kvalifikacione kriterije iz članova 46-51. Zakona članovi grupe ispunjavaju kumulativno, što znači da se mogu oslanjati na kapacitete drugih članova grupe.

Član 73. Zakona sadrži odredbe o podugovaranju. Ugovorni organ ne može zabraniti podugovaranje, ali može tražiti od kandidata/ponuđača da se izjasni da li namjerava dio ugovora podugovaranjem prenijeti na treće strane. Ponuđač kojem je dodijeljen ugovor neće sklapati podugovor ni o jednom bitnom dijelu ugovora bez prethodnog pismenog odobrenja ugovornog organa. Elementi ugovora koji se podugovaraju i identitet podugovarača obavezno se saopštavaju ugovornom organu blagovremeno, prije sklapanja podugovora. Ugovorni organ može izvršiti provjeru kvalifikacija podugovarača u skladu sa članom 44. ovog zakona i obavijestiti dobavljača o svojoj odluci najkasnije u roku od 15 dana od dana prijema obavještenja o podugovaraču. U slučaju odbijanja podugovarača, ugovorni organ je dužan da navede objektivne razloge odbijanja.

U skladu sa naprijed navedenim ugovorni organ zadržava pravo da uz navođenje objektivnih razloga odbije podugovarača. U slučaju da ugovorni organ odluči da primjeni kriterije zelenih javnih nabavki svakako bi objektivni razlog za odbijanje podugovarača bio vezan za neispunjavanje uslova za kvalifikaciju podugovarača u skladu sa članom 44. Zakona, a koji se tiče „zelenih“ kvalifikacionih kriterija.

2.2 Tehnička specifikacija

Zakon o javnim nabavkama sadrži samo jednu odredbu koja se tiče same tehničke specifikacije i to u članu 54. Zakona. Navedenom odredbom je propisano da tehničke specifikacije moraju svim kandidatima/ponuđačima omogućiti jednak i nediskriminirajući pristup nadmetanju. Tehničke specifikacije će uključivati, kad god je to moguće, kriterij pristupačnosti za osobe sa invaliditetom ili kriterij dizajna za sve korisnike.

Same tehničke specifikacije mogu biti propisane na način da se ugovorni organ poziva na određene standarde (Bosne i Hercegovine, standarde Evropske unije i/ili međunarodne standarde), u formi izvedbenih ili funkcionalnih zahtjeva (koji mogu uključivati ekološke elemente i elemente energetske efikasnosti), te njihovom kombinacijom, a u skladu sa članom 54. stav (2) Zakona.

Važno je za naglasiti da Zakon u članu 54. st. (7) i (8) prepoznaje korištenje ekoloških oznaka kvaliteta u svrhu opisa predmeta nabavke, u slučaju kada su ekološki zahtjevi za predmet nabavke određeni u formi izvedbenih zahtjeva ili funkcionalnih zahtjeva u skladu sa stavom (2) tačka b) istog člana Zakona. **Zakon priznaje korištenje evropskih, bosanskohercegovačkih, multinacionalnih ili drugih ekoloških oznaka kvaliteta.**

Ekološke oznake kvaliteta se mogu koristiti samo u slučaju ispunjavanja sljedećih uslova:

- a) ako su specifikacije prikladne za definiciju obilježja robe ili usluga koje su predmet ugovora o javnoj nabavci,
- b) ako se zahtjevi postavljeni za ekološku oznaku kvaliteta zasnivaju na informacijama sa naučnom podlogom,
- c) ako su ekološke oznake kvaliteta izrađene i donesene u okviru postupka u kojem mogu učestvovati sve zainteresovane strane kao što su potrošači, proizvođači, trgovci i organizacije za zaštitu životne sredine, te,
- d) ako je ekološka oznaka kvaliteta dostupna i stoji na raspolaganju svim zainteresovanim.

Zakon čak daje mogućnost ugovornim organima da u tenderskoj dokumentaciji navedu pretpostavku da robe i usluge označene određenom ekološkom oznakom kvaliteta odgovaraju tehničkim specifikacijama utvrđenim u tenderskoj dokumentaciji.

Zakon ne definiše same oznake – te bi se kao definicija istih trebala koristiti definicija iz same Direktive 2014/24 EU, a koja oznaku definiše kao svaki dokument, potvrdu ili certifikat kojim se potvrđuje da su određeni radovi, proizvodi, usluge, procesi ili postupci zadovoljili određene zahtjeve.

Prilikom korištenja oznaka, preporuka je da ako su samo određeni zahtjevi oznaka relevantni za ugovor koji ugovorni organ nastoji dodijeliti, a ostali nisu, ugovorni organ bi trebao samo da se pozove na te specifične kriterije konkretne oznake koji su vezane za predmet nabavke, te da ne zahtijevaju u cjelini oznaku iz koje ti kriteriji potiču. U predmetu Evropskog suda pravde br. C-368/10, Sud je zauzeo stav da bi ugovorni organi trebali uvijek da se pozivaju na kriterije unutar oznake, a ne na samu oznaku, osim u slučaju kada su ti kriteriji postavljeni u zakonodavstvu¹⁴.

Bosna i Hercegovina nema propisanu eko-oznaku. Republika Srpska i Federacija BiH imaju odgovarajuće eko-oznake koje su usvojene na osnovu entitetskih zakona o zaštiti okoliša i vezanih pravilnika o eko-oznakama i o načinu upravljanja eko-oznakama¹⁵.

Eko-oznaka Republike Srpske¹⁶

Eko-oznaka Federacije BiH¹⁷

Zakon predviđa i mogućnost prijema alternativnih ponuda na način propisan članom 59. Zakona. Alternativna ponuda je ponuda kojom ponuđač daje alternativni prijedlog za predmet javne nabavke. Da bi se alternativna ponuda uzela u razmatranje, moraju biti ispunjeni sljedeći uslovi:

- a) da je mogućnost podnošenja alternativne ponude predviđena tenderskom dokumentacijom,
- b) da je kriterij za dodjelu ugovora ekonomski najpovoljnija ponuda, i,
- c) da su u tenderskoj dokumentaciji navedeni minimumi zahtjeva koje alternativna ponuda obavezno treba da ispunjava, kao i ostale zahtjeve za njeno podnošenje.

Mogućnost podnošenja alternativnih ponuda svakako pruža ugovornom organu veću fleksibilnost za postizanje cilja, a što može dovesti do prijema rješenja od strane ponuđača koja su više ekološki prihvatljiva. Omogućavanje alternativne ponude je dobro rješenje kod ugovornog organa koji zna za cilj koji žele postići nabavkom, ali nije siguran kojim pristupom da dođe do njega, uzimajući u obzir razvoj novih tehnologija i inovativnih rješenja.

2.3 Kriteriji za dodjelu ugovora

Kriteriji za dodjelu ugovora su definisani članom 64. Zakona i to kao:

- a) najniža cijena; ili
- b) ekonomski najpovoljnija ponuda.

¹⁴ Case C-368/10 Commission vs. Kingdom of the Netherlands, <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-368/10>

¹⁵ Pravilnik o eko-oznakama i načinu upravljanja eko-oznakama ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 22/08) i Pravilnik o eko-oznakama i o načinu upravljanja eko-oznakama ("Službene novine Federacije BiH", broj: 92/07)

¹⁶ Eko-oznaka Republike Srpske, <http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mgr/DJEL/Pages/Eko-oznaka.aspx>

¹⁷ Eko-oznaka Federacije BiH, <https://www.fmoit.gov.ba/bs/novosti/priopcenja/sveanost-dodjele-eko-oznake-fbih-prijatelj-okolisa-povodom-22travnja-dana-planeta-zemlja>

Iz ove odredbe je vidljivo da za razliku od Direktiva iz 2014. godine, koje kao kriterij za dodjelu ugovora poznaju isključivo „ekonomski najpovoljniju ponudu“ Zakon daje mogućnost ugovornim organima da i dalje koriste „najnižu cijenu“ kao kriterij za dodjelu ugovora.

Kako je to propisano stavom (2) člana 64. Zakona, ugovorni organ je dužan da kriterij ekonomski najpovoljnije ponude razradi u tenderskoj dokumentaciji, na način da definiše i detaljno razradi podkriterije za ocjenu, u skladu sa prirodom i svrhom konkretnog predmeta nabavke. Podkriteriji mogu biti: kvalitet predmeta nabavke, cijena, tehnička sposobnost predmeta nabavke, funkcionalne i ekološke karakteristike, operativni troškovi, ekonomičnost, post-prodajni servis i tehnička pomoć, rok isporuke ili rok za izvršenje ugovora i sl., uz obavezu da se u tenderskoj dokumentaciji utvrdi precizna metodologija vrednovanja svakog podkriterija.

Ono što Zakon za razliku od Direktiva iz 2014. godine ne prepoznaje kao podkriterij za dodjelu ugovora jesu *troškovi životnog vijeka/ciklusa*: tj. troškove nabavke, troškove upotrebe kao što je potrošnja energije i drugih resursa, troškove održavanja i troškove kraja životnog vijeka, kao što su troškovi odlaganja proizvoda i njegovog recikliranja.

Međutim, primjena podkriterija troškova životnog ciklusa u skladu sa Direktivama iz 2014. godine, ne bi bila u suprotnosti sa odredbom člana 64. stav (2) Zakona sve dok su isti razrađeni u tenderskoj dokumentaciji, na način da se definišu i detaljno razrade u skladu sa prirodom i troškovima životnog ciklusa, uz obavezu da se utvrdi precizna metodologija njihovog vrednovanja.

Ugovornim organima su dostupni i određeni alati za izračun troškova životnog ciklusa različitih predmeta nabavke kao što su kopir-aparati, računari i prateća oprema, vanjska i unutrašnja rasvjeta itd. Ovi alati su razvijeni od strane Evropske komisije¹⁸ a dodatni resurs su alati koji procjenjuju i troškove životnog ciklusa i emisije CO₂ razvijeni u okviru SMART-SPP projekta¹⁹.

Ono što je važno istaći, a što je propisano članom (3) navedene odredbe Zakona jeste da uslovi za kvalifikaciju kandidata, odnosno ponuđača iz čl. 45. do 51. ovog zakona ne mogu biti podkriteriji za ocjenu ponuda. Naime, navedeni kriteriji se odnose na same kandidate/ponuđače i njihov kvalitet, a ne na kvalitet robe, usluga ili radova koje oni nude u konkretnom postupku javne nabavke.

S druge strane, kada je u pitanju tehnička specifikacija, ugovornom organu nije zabranjeno da se dodatni poeni dodjeljuju ponuđačima čija ponuda prevazilazi minimalne vrijednosti propisane tehničkom specifikacijom. Tako npr. ugovorni organ u tehničkoj specifikaciji može da propiše određeni maksimum emisije CO₂ ispušnih gasova, te da istovremeno dodjeljuje dodatne bodove onim ponudama čija je navedena emisija u određenom procentu/količini ispod maksimalnih vrijednosti ili npr. da se dodjeljuju dodatni bodovi ponuđačima čija roba je pakirana u okolišno-prihvatljivom odnosno održivom pakovanju (npr. za biorazgradivo pakiranje, bodovanje bi moglo biti prema procentu biorazgradivosti).

Iz svega navedenog vidljivo je da i ovako postavljen zakonski okvir ipak omogućava dovoljno prostora za uključivanje zelenih kriterija za dodjelu ugovora i različit pristup njihovog vrednovanja, ako se isti zasnivaju na objektivnoj i preciznoj metodologiji vrednovanja.

2.4 Zaključivanje ugovora

Ugovor o javnoj nabavci se zaključuje u skladu sa zakonima o obligacionim odnosima u Bosni i Hercegovini, kako to propisuje član 72. Zakona. Navedena norma je upućujuća na zakon o obligacionim odnosima kao *lex generalis* u oblasti ugovaranja. Zakon o javnim nabavkama kao *lex specialis* u dijelu ugovaranja samo propisuje ograničenje da se prilikom dodjele ugovora o nabavci, cijena navedena u najpovoljnijoj ponudi, kao i uslovi utvrđeni u tenderskoj dokumentaciji, ne mogu mijenjati. Izuzetno, ako se u tenderskoj dokumentaciji predviđa odredba o promjenjivosti cijena sa objektivno utvrđenim pravilima o promjenjivosti cijene, takva odredba se unosi u ugovor o javnoj nabavci (član 72. stav (5) Zakona).

Dakle, ugovorni organ je dužan da već u samoj tenderskoj dokumentaciji utvrdi sve najbitnije uslove ugovora. Na isto upućuje i član 53. stav (3) tačka r) Zakona koja propisuje da tenderska dokumentacija, između ostalog, minimalno treba da sadrži i nacrt ugovora ili osnovne elemente ugovora.

Osim eventualne klauzule o promjenjivosti cijena, Zakon kao *lex specialis* propisuje još samo jednu obaveznu ugovornu klauzulu, a koja se tiče toga da ponuđač kojem je dodijeljen ugovor o javnoj nabavci nema pravo da zapošljava, u svrhu izvršenja ugovora o javnoj nabavci, fizička ili pravna lica koja su učestvovala u pripremi tenderske dokumentacije ili su bila u svojstvu člana ili stručnog lica koje je angažovala komisija za nabavke, najmanje šest mjeseci po zaključenju ugovora, odnosno od početka realizacije ugovora.

¹⁸ Life-cycle costing tools, <https://ec.europa.eu/environment/gpp/lcc.htm>

¹⁹ Tool for calculating Life-Cycle Costs and CO₂ Emissions, <https://smart-spp.eu/index.php?id=7633>

Za sva ostala pitanja ugovorni organ je slobodan u propisivanju klauzula, koje su u skladu sa zakonima o obligacionim odnosima, gore navedenim napomenama vezanim za Zakon i javnim nabavkama te u skladu sa ostalim pozitivno-pravnim propisima.

Prema tome, ugovornom organu je ostavljeno dovoljno slobode da ugovorom propiše način izvršenja ugovora uzevši u obzir okolišne odredbe.

Tako ugovorni organ da bi poboljšao uticaj na okoliš može predvidjeti sljedeće obaveze za dobavljača:

- **dostavljanje roba u periodu van saobraćajne špice,**
- **preuzimanje ambalaže u kojoj se dostavlja roba i njeno ponovno iskorištenje,**
- **korištenje prevoznih sredstava koja manje zagađuju životnu sredinu (mopedi, bicikla, vozila na električni ili hibridni pogon),**
- **korištenje reciklirane ambalaže za pakovanje robe ili ambalaže koja se može višekratno koristiti,**
- **primjenu odgovarajućih okolišnih upravljačkih mjera prilikom obavljanja usluge ili izvođenja radova u skladu sa određenim standardima (npr. ISO 14001 i drugi),**
- **korištenje usluga vozača koji su prošli obuku iz eko-vožnje i sl.**

Za izvršenje ugovora je bitan način praćenja njegove realizacije i to kako generalnih odredbi tako i odredbi sa zelenim aspektima. Tako ugovorni organ može predvidjeti da će vršiti povremene nenajavljene provjere da li se ugovor izvršava u skladu sa odredbama istoga. **Dobavljač se može obavezati da dostavlja izvještaje sa dokazima da je ugovor proveden u skladu sa okolišnim odredbama, te se može predvidjeti učešće treće strane koja bi bila zadužena za praćenje realizacije ugovora u skladu sa njegovim zelenim odredbama.**

3. STUDIJA SLUČAJA: UKLJUČENJE ZELENIH KRITERIJA U POSTUPCIMA JAVNIH NABAVKI SLUŽBE ZA ZAJEDNIČKE POSLOVE INSTITUCIJA BOSNE I HERCEGOVINE

3.1 Pregled roba, usluga i radova pogodnih za primjenu zelenih kriterija u Službi za zajedničke poslove institucija BiH

Služba za zajedničke poslove institucija Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Služba) osnovana je Odlukom o Službi za zajedničke poslove institucija BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 17/99, 50/10 i 71/11), radi obavljanja poslova za potrebe institucija Bosne i Hercegovine, koji po svojoj prirodi spadaju u domen zajedničkih poslova. Služba je samostalna u svom radu i ima svojstvo pravnog lica. Služba se sastoji od šest osnovnih organizacionih jedinica i to: Ured direktora, Jedinica interne revizije, Sektor za investicijsko i tekuće održavanje, Sektor za unutrašnje obezbjeđenje, Sektor za servisne usluge te Sektor za pravne, finansijske poslove i javne nabavke.

Zajednički poslovi su definisani članom 2. Odluke i to su: investiciono i tekuće održavanje kompleksa zgrada i zemljišta, kancelarijskog prostora, instalacija i inventara, unutrašnje osiguranje kompleksa zgrada i zemljišta, protipožarna zaštita, održavanje tehničke opreme i uređaja, vođenje evidencije o nekretninama na kojima pravo raspolaganja imaju institucije Bosne i Hercegovine, snimanje sjednica i štampanje pisanih materijala, pružanje ugostiteljskih usluga, prevoz službenim vozilima, njihovo održavanje i garažiranje, čišćenje poslovnog prostora i održavanje vanjskog prostora koji služi za redovnu upotrebu zgrada, te po potrebi obavlja i druge poslove koji joj se stave u zadatak, a po svojoj prirodi spadaju u djelokrug zajedničkih poslova.

Od početka 2021. godine do pisanja ovog izvještaja, Služba je objavila 39 obavještenja o nabavci na državnom Portalu javnih nabavki www.ejn.gov.ba. U 2020. godini je ukupno objavljeno 95 obavještenja o nabavci, a u 2019. godini ukupno 7020. Analizom planova nabavki Službe za posljednje tri godine (2019-2021)²¹ utvrđeno je da Služba najvećim dijelom kontinuirano provodi iste ili slične nabavke vezane za tekuće potrebe, te da su kapitalni izdaci jedino vidljivi u planu nabavke za 2020. godinu, a među kojima se po svojoj vrijednosti naročito izdvajaju: nabavka kancelarijskog namještaja, nabavka računarske opreme, nabavka teretnog motornog vozila, nabavka frižidera za hladne napitke i nabavka kafe aparata, depuratora i mlinova za kafu.

Prema dostupnim planovima vidljivo je da Služba raspolaže velikim budžetom za nabavke koji iznosi 11.834.730,00 KM (sa PDV-om) u 2021. godini, 7.214.310,00 KM (sa PDV-om) u 2020. godini, te 5.828.900,00 KM (sa PDV-om) za 2019. godinu. Vidljiv je značajan rast odvojenih sredstava za javne nabavke za svaku narednu godinu. Važno je napomenuti da do objave ovog izvještaja još uvijek nije usvojen Budžet institucija Bosne i Hercegovine i budžet međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine za 2021. godinu, te su sve institucije Bosne i Hercegovine, pa tako i Služba, na tkzv. privremenom finansiranju.

Plan nabavki za 2021. godinu sadrži određeni broj nabavki koje su odgovarajuće za primjeni zelenih kriterija u skladu sa EU kriterijima zelenih javnih nabavki (eng. *EU Green Public Procurement Criteria*²²).

20 Portal javnih nabavki, <https://www.ejn.gov.ba/Announcement/Search>

21 http://szzp.gov.ba/javne_nabavke/plan_nabavki/archive.aspx?langTag=sr-SP-Cyrl&template_id=112&pageIndex=1

22 EU GPP Criteria, https://ec.europa.eu/environment/gpp/eu_gpp_criteria_en.htm

1	Nabavka električne energije za objekte institucija Bosne i Hercegovine
2	Nabavka pića: • Vode (gazirane i negazirane), • Alkoholna pića, • Gazirana bezalkoholna pića, • Negazirana bezalkoholna pića, • Kafa i topli napitci, • Čajevi. Prehrambeni proizvodi: • Razni prehrambeni proizvodi, • Voće i povrće, • Svježa riba, • Mesni proizvodi, • Prerađeni prehrambeni proizvodi.
3	Nabavka potrošnog vodo-materijala
4	Službena i radna odjeća i obuća
5	Nabavka tonera

Tabelarni pregled nabavki pogodnih za primjenu EU kriterija zelenih javnih nabavki

Uvođenje zelenih javnih nabavki u praksi svakog ugovornog organa treba da bude proces sa *korak-po-korak* pristupom uz fokusiranje na mali broj roba i usluga na koje će se prvobitno primijeniti zeleni kriteriji.

Evropska komisija i većina država članica su prilikom izbora roba i usluga pogodnih za primjenu zelenih kriterija uzimali u obzir sljedeća tri glavna faktora:

Uticaj na okoliš- izbor roba i usluga koji imaju visok uticaj na okoliš za vrijeme životnog ciklusa;

Važnost za budžet- fokusiranje na oblasti sa velikom potrošnjom unutar ugovornog organa

Potencijal da se utiče na tržište- fokusiranje na oblasti koje imaju najveći potencijal da utiču na tržište.

Pored ovih faktora, ugovorni organ mora da uzme u razmatranje i faktore kao što su: politički prioriteti, tržišnu dostupnost okolišno prihvatljivih alternativa, pitanje troškova, dostupnost naučno utvrđenih kriterija, izvodljivost i praktična razmatranja²³.

3.2 Preporuke za uključenje zelenih kriterija u nabavkama Službe za zajedničke poslove institucija Bosne i Hercegovine

3.2.1 Nabavka električne energije za objekte institucija Bosne i Hercegovine

Služba u Planu nabavki za 2021. godinu ima planirane dvije nabavke koje se tiču električne energije, i to: 1. za potrebe institucija BiH u Istočnom Sarajevu, Banjaluci i Mostaru, i 2. za potrebe institucija BiH u Sarajevu i Tuzli. Služba za obje nabavke planira primijeniti Otvoreni postupak sa zaključenjem okvirnog sporazuma na 36 mjeseci i zbirna vrijednost oba postupka iznosi 4.900.000,00 KM sa PDV-om.

²³ Buying green- A handbook on green public procurement, <https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/Buying-Green-Handbook-3rd-Edition.pdf>

Analizom tenderske dokumentacije za isti predmet nabavke koji je služba provodila prošle godine (objedinjen-podeljen na lotove) broj: JN01-16-11-130-4/20 od 07.09.2020. vidljivo je da nisu uključivani kriteriji zelenih javnih nabavki iako se radi o nabavci koja je pogodna za primjenu EU kriterija zelenih javnih nabavki^{24 25}. U konkretnom predmetu nabavke postoji mogućnost primjene zelenih kriterija prije svega u sljedećim dijelovima: tehničkoj specifikaciji, kriterijima za dodjelu ugovora i ugovaranju.

Prema EU kriterijima zelenih javnih nabavki električne energije, njihov osnovni cilj je podsticanje što većeg korištenja električne energije iz obnovljivih izvora. Osnov za definisanje obnovljivih izvora energije su odgovarajući zakoni o obnovljivim izvorima energije i efikasnoj ko-generaciji na nivou entiteta²⁶, kao i Direktiva 2009/28/EZ o promovisanju upotrebe energije iz obnovljivih izvora te o izmjeni i kasnijem stavljanju van snage direktiva 2001/77/EZ i 2003/30/EZ²⁷.

Br.	DIO	ZAHTJEV
1	Tehnička specifikacija	Da najmanje 50% isporučene električne energije potiče iz obnovljivih izvora i/ili visokoučinkovite ko-generacije.
2	Kriteriji za dodjelu ugovora	Vrednovanje kao podkriterija udio električne energije koja potiče iz obnovljivih izvora i/ili visokoučinkovite ko-generacije u planiranoj isporuci, iznad minimalno propisanog.
3	Ugovaranje	Dobavljač je dužan dostaviti garanciju/dokaz o porijeklu električne energije kojom je snabđivao ugovornog organa kako bi dokazao učešće električne energije dobijene iz obnovljivih izvora.

Ugovorni organ bi također mogao kao uslov kvalifikacije zahtijevati uspostavljen Sistem upravljanja energetskom efikasnošću u skladu sa standardom EN16001 (*Energy Managment System*) odnosno standardom ISO 50001.

3.2.2 Nabavka hrane i pića

Služba u Planu nabavki za 2021. godinu ima veliki broj postupaka javnih nabavki koji se odnose na:

Hranu: 1.1. razni prehrambeni proizvodi; 1.2. svinjsko meso; 1.3. voće i povrće 1.4. svježa riba; 1.5. Mesni proizvodi; 1.6. prerađeni prehrambeni proizvodi.

Piće: 2.1. vode (gazirane i negazirane); 2.2. alkoholna pića; 2.3. gazirana bezalkoholna pića, 2.4. negazirana alkoholna pića; 2.5. čajevi; 2.6. kafa i topli napitci.

Analizom ranije pripremljenih tenderskih dokumentacija vidljivo je da nisu uključivani kriteriji zelenih javnih nabavki iako se radi o nabavci koja je pogodna za primjenu EU kriterija zelenih javnih nabavki²⁸. U konkretnom predmetu nabavke postoji mogućnost primjene zelenih kriterija prije svega u sljedećim dijelovima: tehničkoj specifikaciji, kriterijima za dodjelu ugovora i ugovaranju.

Međutim, u ovom slučaju u Bosni i Hercegovini postoji ograničenje koji se tiče primjene zelenih kriterija u tehničkoj specifikaciji, jer u EU zelenim kriterijima isti proističu prije svega iz usklađenosti dostavljene hrane i pića sa Uredbom (EZ) br. 2018/848²⁹ ili njezinim naknadnim izmjenama. Uredba kao takva direktno se primjenjuje u svim državama članicama. Postavlja se pitanje dokazivanja usklađenosti jer prema EU kriterijima ponuđač je dužan da dostavi izjavu da su svi prehrambeni proizvodi i pića koji će se isporučiti u toku izvršenja ugovora u skladu s Uredbom (EZ) br. 2018/848 ili njezinim naknadnim izmjenama. Osim toga, ponuđač je

²⁴ EU GPP Criteria for Electricity, <https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/criteria/electricity.pdf>

²⁵ Zakon o korištenju obnovljivih izvora energije i efikasne kogeneracije („Službene novine Federacije BiH“, br. 70/13 i 05/14

²⁶ Zakon o obnovljivim izvorima energije i efikasnoj kogeneraciji („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 39/13, 108/13, 79/15 i 26/19)

²⁷ Direktiva 2009/28/EZ, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32009L0028>

²⁸ EU GPP Criteria for food, catering services and vending machines, [https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/190927_EU_GPP_criteria_for_food_and_catering_services_SWD_\(2019\)_366_final.pdf](https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/190927_EU_GPP_criteria_for_food_and_catering_services_SWD_(2019)_366_final.pdf)

²⁹ Uredba (EZ) br. 2018/848 o ekološkoj proizvodnji i označavanju ekoloških proizvoda te stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 834/2007, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018R0848&from=EN>

dužan opisati kako namjerava osigurati da će prethodno navedene proizvode moći nabavljati iz ekoloških izvora tokom izvršavanja ugovora (npr. utvrđivanjem dobavljača za različite proizvode). Za proizvođače iz Bosne i Hercegovine ovaj uslov je diskriminirajući u smislu člana 3. i vezanog člana 54. Zakona o javnim nabavkama jer oni nisu dužni da primjenjuju navedenu Uredbu, te samim tim većina ne usklađuju proizvodnju sa navedenom direktivom.

Kada je u pitanju svježa riba, ugovorni organ može zahtijevati da ponuđena riba i riblji proizvodi moraju dolaziti iz stokova koji su unutar sigurnih bioloških granica u smislu uticaja na okoliš, uključujući prekomjerni izlov ili iscrpljivanje stokova, biološku raznolikost te odgovornu i održivu upotrebu resursa. Ponuđač ispunjavanje navedenog zahtjeva dokazuje izjavom da će isporučivati samo ribu i riblje proizvode koji su u skladu s prethodno navedenim zahtjevom uz odgovarajući dokaz o porijeklu ribe. Koji su to sigurni stokovi utvrđuju isključivo nezavisna naučna tijela³⁰ i to ugovorni organ mora utvrditi u samoj tenderskoj dokumentaciji.

Kada su u pitanju kriteriji za dodjelu ugovora, ugovorni organ može posebno vrednovati posjedovanje određenih certifikata, npr. „Label Rouge“, „Globalgap“, „RSPCA Assured“- kako je to predviđeno EU kriterijima, a u BiH posebno vrednovati proizvode sa oznakom „Proizvedeno bez GMO“³¹.

Kada su u pitanju realizacije navedenih ugovora, u skladu sa EU kriterijima ugovorni organ može propisati obavezu za dobavljača da za trajanja ugovora mora prikupljati i evidentirati:

- račune i druge dokumente kojima se dokazuje usklađenost s mjerilima u skladu sa zahtjevima za provjeru relevantnih tehničkih specifikacija i kriterija za dodjelu ugovora, te da ih je dužan staviti na raspolaganje ugovornom organu za potrebe provjere. Također, ugovorni organ može utvrditi pravila za sankcije u slučaju neispunjavanja ugovorenih obaveza.

Pored gore navedenog, ugovorni organ može zahtijevati odvoz upotrebene ambalaže (npr. PET i povratne staklene), korištenje ambalaže koja se može višekratno upotrijebiti ili reciklirati, dostavljanje u većim pakovanjima ili, u slučaju izričite potrebe za malim pakovanjima, dostavljanjem prevoznim sredstvima koji manje zagađuju okolinu (bicikla, mopedi, mali dostavni automobili i sl.) ili u periodu van saobraćajne špice.

3.2.3 Nabavka potrošnog vodo-materijala

Planu nabavki Službe za 2021. godinu uključuje nabavku potrošnog vodo-materijala. Služba za ovu nabavku planira primijeniti otvoreni postupak sa zaključenjem okvirnog sporazuma na 24 mjeseca i ukupne vrijednost od 67.000,00 KM sa PDV-om.

Analizom tenderske dokumentacije za isti predmet nabavke koji je služba provodila 2019. godine broj: JN01-16-11-63-6/19 od 20.05.2019. godine vidljivo je da nisu uključivani kriteriji zelenih javnih nabavki iako se radi o nabavci koja je pogodna za primjenu EU kriterija zelenih javnih nabavki, obzirom da sadrži nabavku slavina, baterija za tuš³², vodokotlića, WC šolja i pisoara³³.

3.2.3.a Slavine i baterije za tuš

Ključni okolišni uticaj slavina i baterija za tuš su povezani sa potrošnjom vode i energije (tople vode) prilikom njihove upotrebe. EU kriteriji zelenih javnih nabavki za ove proizvode sadrže kriterije za nabavku slavina i baterija za tuš i kriterije za njihovu ugradnju.

Kako se u konkretnom slučaju radi o nabavci slavina i baterija za tuš kao roba, analiziraćemo mogućnost primjene EU zelenih kriterija u istim. U konkretnom predmetu nabavke primjena zelenih kriterija je moguća u pripremi tehničke specifikacije. U konkretnom slučaju ugovorni organ može da odredi sljedeće kriterije:

³⁰ npr. Društvo za zaštitu mora, <http://www.fishonline.org/fishfinder?min=5&max=5&fish=&avoid=1>

³¹ Smjernice za utvrđivanje procesa proizvodnje i obilježavanja hrane proizvedene bez genetski modifikovanih organizama (GMO), https://www.fsa.gov.ba/old/images/GMO_non/Smjernica_zaozna%C4%8Davanje_i_kontrolu_bez_GMO_prehrambenih_proizvoda_u_BiH.pdf

³² EU GPP Criteria for Sanitary Tapware, <https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/criteria/sanitary/EN.pdf>

³³ EU GPP Criteria for Flushing Toilets and Urinals, https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/criteria/toilets/criteria_Toilets_en.pdf

Br.	TEHNIČKA SPECIFIKACIJA	VERIFIKACIJA
1	Maksimalni/minimalni protok vode (l/min)	• Tip 1 Eko oznaka • Izjave proizvođača
2	Upravljanje temperaturom: a) Opremljenost barijerom za toplu vodu b) Mogućnost termo-statičkog podešavanja c) Da je hladna voda na srednjoj poziciji ručice	• Tip 1 Eko oznaka • Izjave proizvođača
3	Vremenska kontrola upotrebe	• Tip 1 Eko oznaka • Izjave proizvođača
4	Kvalitet i dugotrajnost: a) Površinski premaz b) Mogućnost za popravke i dostupnost rezervnih dijelova c) Garancija	• Tip 1 Eko oznaka • Izjave proizvođača
5	Korisnička uputstva a) Uputstvo o instalaciji b) Preporuke za korištenje	/

Ugovorni organ može kao podkriterij za dodjelu ugovora da primjeni i troškove životnog ciklusa navedenih sanitarija kako bi procijenio ukupne troškove njihove eksploatacije tokom životnog ciklusa. Takva procjena treba da se zasniva na početnim troškovima nabavke proizvoda, njegovoj ugradnji, procijenjenom životnom vijeku, troškovima zamjene i troškovima potrošnje vode i energije tokom životnog ciklusa i sl.

3.2.3.b WC šolje i pisoari

Ključni okolišni uticaj WC šolja i pisoara su povezani sa potrošnjom vode prilikom njihove upotrebe, dok se ostali uticaji mogu odnositi na njihovu izdržljivost i dugovječnost. EU kriteriji zelene javne nabavke se mogu koristiti i u okviru kvalifikacije ponuđača, tehničke specifikacije, kriterija za dodjelu ugovora i samom ugovaranju.

Kvalifikacija ponuđača u oba slučaja se prije svega odnosi na njihovo ranije iskustvo u ugradnji sličnih proizvoda, i naročito da će ugradnju izvršiti stručno i osposobljeno osoblje. Naravno, u slučaju da predmet nabavke ne obuhvata i ugradnju, ovi uslovi kvalifikacije se ne mogu koristiti na opisan način. Kada je u pitanju tehnička specifikacija, u konkretnom slučaju ugovorni organ može da odredi sljedeće kriterije:

Br.	WC ŠOLJE		PISOARI SA ISPIRANJEM	
	TEHNIČKA SPECIFIKACIJA	VERIFIKACIJA	TEHNIČKA SPECIFIKACIJA	VERIFIKACIJA
1	Efikasna upotreba vode: • Puna količina vode za ispiranje • Ušteda vode • Podešavanje količine vode za ispiranje	• Tip 1 Eko oznaka • Izjave proizvođača	Efikasna upotreba vode: • Puna količina vode za ispiranje • Ušteda vode • Podešavanje količine vode za ispiranje	• Tip 1 Eko oznaka • Izjave proizvođača

2	Efikasnost proizvoda: • Zahtjevi vezani za sisteme ispiranja • Efikasnost ispiranja • Dugotrajnost proizvoda	• Tip 1 Eko oznaka • Izjave proizvođača	Efikasnost proizvoda: • Zahtjevi vezani za sisteme ispiranja • Efikasnost ispiranja • Efikasnost pisoara bez ispiranja • Dugotrajnost proizvoda	• Tip 1 Eko oznaka • Izjave proizvođača • Rezultati testiranja
3	Korisnička uputstva a) Uputstvo o instalaciji b) Preporuke za korištenje	/	Biorazgradivost tekućine i održavanje pisoara bez ispiranja	Tip 1 Eko oznaka
4			Korisnička uputstva a) Uputstvo o instalaciji b) Preporuke za korištenje	/
	KRITERIJUMI ZA DODJELU UGOVORA	VERIFIKACIJA	KRITERIJUMI ZA DODJELU UGOVORA	VERIFIKACIJA
	Dodatni bodovi za uštedu vode prilikom ispiranja punim/smanjenim kapacitetom	Rezultati testiranja navedenim u normi EN 997 ili ekvivalentnim normama	Dodatni bodovi za uštedu vode prilikom ispiranja	Rezultati testiranja navedenim u normi EN 13 407 ili ekvivalentnim normama
	Higijena (senzorsko pokretanje ispiranja)	• Tip 1 Eko oznaka • Izjave proizvođača	Higijena (senzorsko pokretanje ispiranja)	• Tip 1 Eko oznaka • Izjave proizvođača

3.2.4 Službena radna odjeća i obuća

Kriteriji za tekstilne proizvode usmjereni su na najvažnije uticaje na okolinu tokom životnog ciklusa proizvoda, koji su u pogledu tekstilnih proizvoda podijeljen na pet posebnih kategorija:

- nabavka vlakana,
- ograničenja u pogledu hemikalija,
- trajnost i produženje vijeka trajanja,
- ušteda energije tokom upotrebe,
- dizajn koji omogućava ponovnu upotrebu i recikliranje.

Analizom tenderske dokumentacije broj: JN01-16-11-86- 13/20 od 26.08.2020. godine, utvrđeno je da nisu korišteni kriteriji zelenih javnih nabavki za pripremu konkretnog postupka javne nabavke, iako je primjena EU kriterija zelenih javnih nabavki tekstila³⁴ bila moguća. Služba jeste definisala odnos npr. pamuka, vune u odjeći ali nije definisala uslove koji se tiču organskog porijekla, načina tretiranja, upotreba recikliranih materijala, upotreba štetnih hemikalija i sl. Također, Služba je kao kriterij za dodjelu ugovora koristila najnižu cijenu tehnički zadovoljavajuće ponude, čime je onemogućena primjena podkriterija predviđenih EU kriterijima zelenih javnih nabavki za tekstil.

Kako navedeni EU kriteriji sadrže veliki broj uslova koji nisu najprimjereniji za nabavke unutar BiH, ukazati ćemo samo na najosnovnije:

Br.	TEHNIČKA SPECIFIKACIJA	VERIFIKACIJA
1	Pamučna vlakna: • Udio organskog pamuka • Udio pamuka proizvedenog u skladu sa načelima integrirane zaštite bilja	Certifikacija nezavisnog tijela kojim se potvrđuje porijeklo
2	Vunena vlakna: Nivo otpadne vode nastale čišćenjem vune (g KPK/kg vune)	Testiranje otpadne vode od strane nezavisnog tijela
3	Vještačka celulozna vlakna: Emisije sumpora u zraku prilikom proizvodnje vještačkih celuloznih vlakana	Dostavljanje podataka o praćenju, evidenciji transakcija i evidenciji proizvodnje serija kojima dokazuje usklađenost dobavljača i s njim(a) povezanih proizvodnih pogona u kojima su proizvedena vlakna iz ugovora.
4	Nivo supstanci s popisa predloženih supstanci iz Uredbe REACH (EC 1907/2006)	Deklaracija za supstanci s popisa predloženih supstanci iz Uredbe REACH

3.2.5 Nabavka tonera

Plan nabavki Službe za 2021. godinu uključuje nabavku tonera. Služba je za ovu nabavku planirala primijeniti postupak konkurentskog zahtjeva za dostavljanje ponuda sa zaključenjem okvirnog sporazuma na 12 mjeseci i ukupne vrijednosti od 22.000,00 KM sa PDV-om.

Analizom tenderske dokumentacije za isti predmet nabavke koji je služba provodila 2020. godine broj: JN01-16-11-22-8/20 od 09.03.2020. godine vidljivo je da nisu uključivani kriteriji zelenih javnih nabavki iako se radi o nabavci koja je pogodna za primjenu EU kriterija zelenih javnih nabavki³⁵. Na primjer, Služba se najviše oslonila na tip tonera i mogućnost dostavljanje ekvivalentna u skladu sa članom 54. Zakona, ali su samo parcijalno uspostavljeni zahtjevi koji se tiču broja ispisa stranica. Također, Služba je uzorke tražila samo za pojedinačne tonere.

Primjena EU kriterija zelenih javnih nabavki u nabavci tonera je moguće primijeniti u svim fazama: uslovima za kvalifikaciju, tehničkoj specifikaciji, kriterijima za dodjelu ugovora i ugovaranju. Glavni uticaj tonera na životnu sredinu tiče se trajanja životnog vijeka. Zeleni kriteriji se mogu odnositi na sljedeće:

³⁴ EU green public procurement criteria for textiles products and services, https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/criteria/textiles_2017.pdf

³⁵ EU green public procurement criteria for imaging equipment, consumables, and print services, https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/20032020_EU_GPP_criteria_for_imaging_equipment_2020.pdf

Br.	DIO	ZAHTJEV
1	TEHNIČKA SPECIFIKACIJA	• Broj ispisanih stranica po toneru/ketridžu • Resursna efikasnost mase potrošnog materijala • Udio opasnih tvari • Dizajn za ponovnu upotrebu/pre-radu • Kvalitet • Sistem za preuzimanje tonera i ketridža
2	KRITERIJI ZA DODJELU UGOVORA	• Efikasnost mase potrošnog materijala • Mogućnost ponovne upotrebe • Upravljanje otpadnim spremnicima
3	UGOVARANJE	• Izvješćavanje o ponovnoj upotrebi/recikliranju • Pravo nasumične provjere dostavljenih tonera/ketridža

3.3. Ostali postupci nabavke pogodni za primjenu zelenih kriterijuma

Pored gore navedenih postupaka nabavke, Služba u svom planu nabavke ima još nekoliko postupaka koji zbog svojeg obima ne mogu imati značajniji uticaj na okoliš ili samo posredno mogu da uključe primjenu EU kriterije zelenih javnih nabavki.

3.3.1. Poštanske usluge

Služba u planu nabavke ima predviđene poštanske usluge (prijem i otprema pošte), koje ispunjavaju uslove za primjenu EU kriterija zelenih javnih nabavki³⁶. Kako Služba predviđa primjenu direktnog sporazuma (procijenjena vrijednost nabavke do 6.000,00 KM sa PDV-om), tenderska dokumentacija nije bila dostupna na uvid preko javnog dijela Portala javnih nabavki u Bosni i Hercegovini. Zbog male vrijednosti javne nabavke, izbora postupka i pretpostavke da se radi o rezervisanim poštanskim uslugama nije nađeno za cjelishodnim primjena kriterije zelenih javnih nabavki.

U situaciji nabavke poštanskih usluga ugovorni organ može tehničkom specifikacijom zahtijevati da je ponuđač dužan ponuditi vozni park koji uključuje bicikle i prikolice za bicikle, a koji mogu biti i bicikli na električni pogon za poštanske i kurirske usluge koje će se pružati unutar gradova do krajnjeg odredišta (tzv. *Last mile*). Dodatno, ugovorni organ može zahtijevati da sva vozila korištena za pružanje navedenih usluga ispunjavaju minimalno Euro 5 normu (poželjno i Euro 6 normu) o emisiji ispušnih plinova. Također, u dijelu ocjena ponuda, dodatno se kao podkriteriji mogu bodovati količine ispušnih plinova koje ispuštaju ponuđena vozila.

3.3.2 Nabavka higijenskog potrošnog materijala- sredstva za profesionalnu upotrebu

Kada je u pitanju nabavka potrošnog materijala- sredstva za profesionalnu upotrebu u pitanju je nabavka koja samo djelomično se može podvesti pod EU kriterije za zelene javne nabavke i to EU kriterije za zelenu javnu nabavku za usluge čišćenja zatvorenih prostora³⁷. Naime, iako se navedeni zeleni kriteriji odnose prije svega na usluge čišćenja, oni ipak predviđaju i kriterije koji se tiču sredstva za čišćenje, tekstilnog pribora za čišćenje

³⁶ EU green public procurement criteria for road transport, <https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/criteria/transport.pdf>

³⁷ EU GPP criteria for indoor cleaning services, https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/toolkit/cleaning_product/en.pdf

je, mjera i praksi upravljanja okolinom te potrošnog materijala. Navedeni kriteriji iako su u osnovi kriteriji za učešće u postupku nabavke pružatelja usluga čišćenja, mogu se posredno primijeniti i za nabavku navedenih sredstava. Analizom ranijih tenderskih dokumentacija slična je situacija i kod nabavke higijenskog inventara.

Tako ugovorni organ ima mogućnost da zahtjeva sredstva za čišćenje koja imaju smanjeni uticaj na okoliš, npr. ugovorni organ može tehničkom specifikacijom zahtijevati da određeni procenat ponuđenog volumena ili sva ponuđena sredstva za čišćenje moraju biti u skladu s mjerilom 1. (toksičnost za vodene organizme) i mjerilom 4. (supstance čija je upotreba zabranjena ili ograničena) oznake za okoliš EU-a za sredstva za čišćenje tvrdih površina³⁸.

3.3.3 Nabavka usluga štampanja

Služba u planu nabavke ima predviđene usluge štampanja, koje ispunjavaju uslove za primjenu EU kriterija zelenih javnih nabavki³⁹. Kako Služba predviđa primjenu direktnog sporazuma (procijenjena vrijednost nabavke 3.000,00 KM sa PDV-om), tenderska dokumentacija nije bila dostupna na javnom dijelu Portala javnih nabavki. Zbog male vrijednosti javne nabavke, izbora postupka i obima posla (Služba posjeduje i vlastite štampače za svakodnevnu upotrebu), nije nađeno za cjelishodnim primjena kriterija zelenih javnih nabavki.

Ugovorni organ ima mogućnost da zahtjeva da se usluga štampanja vrši korištenjem štampača, tonera/ketridža (*vidjeti tačku 3.2.5.*) i papira koji ispunjavaju uslove primjene zelenih kriterija javne nabavke. Također, ugovorni organ može obavezati dobavljača usluge da će štampače koji su prestali funkcionisati za vrijeme trajanja ugovora vratiti ponovo u funkciju primjenom rezervnih dijelova, odnosno popravkom, a ne nabavkom novog štampača, a u cilju produženja životnog ciklusa samog štampača.

3.3.4 Postupci nabavke iz prethodnih godina

Analizom tenderskih dokumentacija iz ranijih godina (2020. i 2019. godina), pored „tekućih“ nabavki unutar Službe koje se ponavljaju svake godine, nađeno je još nabavki koje su bile primjerene za primjenu EU kriterija zelenih nabavki, kao što su:

1. Nabavka usluga pranja vanjskih stakala⁴⁰
2. Nabavka kancelarijskog namještaja⁴¹
3. Nabavka računarske opreme⁴²
4. Nabavka kancelarijskog materijala⁴³
5. Nabavka teretnog motornog vozila⁴⁴
6. Nabavka usluga čišćenja objekta „Konak“⁴⁵
7. Nabavka molersko-farbarskog potrošnog materijala⁴⁶
8. Nabavka toaletnog papira i ubrusa⁴⁷
9. Odvoz kabastog otpada⁴⁸

38 Odluka Komisije (EU) 2017/1217 od 23. juna 2017. o utvrđivanju mjerila za dodjelu oznake za okoliš EU-a za sredstva za čišćenje tvrdih površina, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017D1217&from=HR>.

39 EU green public procurement criteria for imaging equipment, consumables and print services, https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/20032020_EU_GPP_criteria_for_imaging_equipment_2020.pdf

40 EU green public procurement criteria for public space maintenance, [https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/191113_EU_GPP_criteria_for_public_space_maintenance_SWD_\(404\)_2019_final_EN.pdf](https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/191113_EU_GPP_criteria_for_public_space_maintenance_SWD_(404)_2019_final_EN.pdf)

41 EU Green Public Procurement criteria for Furniture, https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/toolkit/furniture_gpp.pdf

42 EU green public procurement criteria for computers, monitors, tablets and smartphones, <https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/toolkit/computers%20and%20monitors/ENV-2021-00071-00-00-EN-TRA-00.pdf>

43 EU green public procurement criteria for copying and graphic paper, https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/toolkit/paper_GPP_product_sheet.pdf

44 EU green public procurement criteria for road transport, <https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/criteria/transport.pdf>

45 EU GPP criteria for indoor cleaning services, https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/toolkit/cleaning_product/en.pdf

46 EU green public procurement criteria for paints, varnishes and road marking, https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/criteria_for_paints_varnishes_and_road_marking.pdf

47 EU GPP criteria for indoor cleaning services, https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/toolkit/cleaning_product/en.pdf

48 EU green public procurement criteria for road transport, <https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/criteria/transport.pdf>

4. INDIKATORI

U cilju utvrđivanja uticaja primjene kriterija zelenih javnih nabavki u postupcima javnih nabavki, u ovim preporukama će se odrediti generalni indikatori i specifični indikatori za pojedinačne postupke sa ciljem utvrđivanja ekološkog uticaja zelenih kriterija na javne nabavke u cjelini, kao i na svaki pojedinačni postupak.

4.1. Generalni indikatori

Prvi skup indikatora su generalni indikatori i odnose se na ukupan nivo primjene kriterija zelenih javnih nabavki u postupcima javnih nabavki i to prema odnosu provedenih postupaka javnih nabavki primjenom kriterija zelenih javnih nabavki i ukupnog broja provedenih postupaka javnih nabavki. Generalni skup indikatora je jednostavno utvrditi po mjerilima objektivne verifikacije. U nastavku tabelarni pregled generalnih indikatora:

Br.	INDIKATOR
1	Broj provedenih postupaka javnih nabavki primjenom kriterija zelenih javnih nabavki
2	Broj zaključenih ugovora o javnoj nabavci primjenom kriterija zelenih javnih nabavki
3	Procenat dodijeljenih ugovora primjenom kriterija zelenih javnih nabavki u ukupnom broju dodijeljenih ugovora u toku godine.
4	Procenat vrijednosti dodijeljenih ugovora primjenom kriterija zelenih javnih nabavki u ukupnoj vrijednosti dodijeljenih ugovora u toku godine.

4.2. Specifični indikatori

Specifični indikatori se utvrđuju za svaki predloženi postupak pojedinačno u skladu sa njegovim posebnostima. Izazov kod određivanja specifičnih indikatora jeste utvrđivanje objektivnih kriterija izračuna koji se mogu provjeriti i određivanja onih kriterija koji zaista imaju uticaj na okolinu i nabavke ugovornog organa, a u ovom slučaju Službe. U slučaju pogrešnog određivanja specifičnih indikatora, rezultati mjerenja neće biti upotrebljivi za analizu uticaja na životnu sredinu i za javne nabavke ugovornog organa u cjelini.

U pravilu, specifični indikatori se prvenstveno odnose na uticaje na životnu sredinu kroz specifičnu emisiju CO₂, te finansijske uticaje pojedinačne nabavke kroz troškove životnog ciklusa određenog proizvoda⁴⁹.

Emisiju CO₂ i troškove životnog ciklusa nije moguće odrediti za sve pilotom predložene nabavke prema pravilima Evropske komisije. Naime, kada je u pitanju emisija CO₂, dostupni su alati za sljedeće vrste javnih nabavki: električna energija, automobili, laka privredna vozila, energetska obnavljanje fasada poslovnih zgrada, IT uređaji (računari i monitori), punjači za mobitele, rekonstrukcija/modernizacija javne rasvjete⁵⁰.

Kod izračuna troškova životnog ciklusa, Evropska komisija je razvila alate za izračun za sljedeće predmete nabavke: kopir-aparati i štampači, vanjska i unutrašnja rasvjeta, računari i monitori te automati za prodaju hrane i pića⁵¹. Pored ovih, postoje i određeni alati koji su razvijeni u sklopu projekta SMART-SPP⁵².

Iz naprijed navedenih razloga, specifični indikatori za nabavke opisane u ovom izvještaju su utvrđeni na sljedeći način:

Br.	Predmet nabavke	Indikator
1	Nabavka električne energije za objekte institucija BiH	Ušteda emisije CO ₂ na 7.465.500,00 kWh sa 20% udjela električne energije iz obnovljivih izvora (t/CO ₂)

49 Collection of statistical information on Green Public Procurement in the EU- Report on methodologies, https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/statistical_data.pdf

50 Modeli za izračun uštede ugljen-dioksida, <https://www.zelenanabava.hr/alati/modeli>

51 Life-cycle costing tools developed by the EC, <https://ec.europa.eu/environment/gpp/lcc.htm>

52 SMART SPP, <https://www.smart-spp.eu/index.php?id=7014>

2	Nabavka hrane i pića	• Procenat udjela organskih proizvoda u ukupnoj nabavci hrane • Procenat udjela ribe koja dolazi iz stokova koji su unutar sigurnih bioloških granica prema istraživanjima Društva za zaštitu mora
3	Nabavka potrošnog vodo-materijala	Procenat uštede vode na mjesečnom nivou
4	Službena radna odjeća i obuća	Ušteda emisije CO ₂ (gr)/ kg nabavljenog tekstila (ako je 20% nabavljenog tekstila organskog porijekla)
5	Nabavka tonera	Broj korištenih recikliranih/ ponovo upotrebljenih tonera i ketridža Broj ispisanih stranica/masi potrošnog materijala (gr)
6	Poštanske usluge	Uštede emisije CO ₂ (g CO ₂ /km) u odnosu na postupak javne nabavke bez primjene zelenih kriterija
7	Nabavka higijenskog potrošnog materijala- sredstva za profesionalnu upotrebu	Procenat ukupnog volumena nabavljenih sredstava sa smanjenim uticajem na okoliš (%/l)
8	Nabavka usluga štampanja	Procenat od ukupnog broja upotrebljenih proizvoda poslanih na: • ponovnu upotrebu • preradu • recikliranje

5. ALTERNATIVNI „ZELENI“ PRISTUP JAVNIM NABAVKAMA

5.1. Nabavka papira za štampanje

Tenderska dokumentacija broj: 01-16-11-42-4/18 od 27.03.2018. godine Službe za zajedničke poslove institucija Bosne i Hercegovine ima za predmet nabavke kancelarijski materijal čija je nabavka predviđena putem konkurentskog postupka za dostavljanje ponuda sa okvirnim sporazumom na 24 mjeseca. Između ostalog, navedena nabavka predviđa i nabavku A4 papira za kopiranje 80gr, i to 3000 risova od po 500 listova po risu. Ukupno, riječ je o 1.500.000,00 listova papira koje je Služba odredila kao gornju granicu 24-mjesečne potrošnje. Također, Služba godišnje provodi nabavku tonera i ketridža, servisiranje kopir-aparata i sl.

Alternativni pristup navedenoj nabavci bi bila nabavka usluge iznajmljivanja štampača i kopir-aparata, odnosno usluge štampanja sa malim uticajem na okoliš tokom životnog ciklusa. Služba može ugovoriti zadržavanje postojeće opreme za štampanje-kopiranje osim ukoliko nije cijelishodna nabavka nove opreme za štampanje i kopiranje. Dobavljač se može obavezati za servisiranje opreme, zamjenu ketridža i tonera, dobavljanje papira za štampanje, zbrinjavanje otpada i dopunu/prerađu tonera i ketridža. Također, dobavljač se može zadužiti na pružanje upravljačkih usluga štampanja (MPS) odnosno usluge aktivnog upravljanja i optimizacije uređaja za štampanje dokumenata i povezanih poslovnih procesa.

Na navedeni način se smanjuje broj potrebnih postupaka za štampanje dokumenata kao osnovne potrebe koju Služba želi da zadovolji navedenim postupcima nabavke. Sistem „plaćanja po štampanju“ svakako može pozitivno uticati na Službu da racionalnije koristi štamparske i kopir-aparate i papir uz propisivanje jasnih procedura štampanja (koje dokumente je dozvoljeno štampati, veličina fonta, obaveznost dvostranog štampanja, praćenje logova štampanja, šire korištenje elektronskih dokumenata i sl.).

5.2. Nabavka usluga pranja rublja

Analizom planova javnih nabavki i vezane tenderske dokumentacije, vidljivo je da je veliki broj zaposlenika unutar Službe dužno da nosi službene i radne uniforme prema pravilima službe. Kako bi iskazali svoju opredijeljenost za zelene javne nabavke, Služba bi mogla u budućnosti da planira i nabavku usluga pranja službene i radne uniforme odnosno usluge pranja rublja koja bi potpadala pod EU kriterije zelene javne nabavke⁵³.

Služba može pitanje održavanja odnosno pranja rublja prilagoditi zelenim javnim nabavkama u dvije faze:

1. kod nabavke tekstila – odabirom tekstila tako da se upotreba energije za sušenje i peglanje svede na najmanju moguću mjeru,
2. kod nabavke usluga pranja rublja – propisivanjem kriterija vezanih za potrošnju energije i odabira deterdženta sa smanjenim uticajem na okolinu.

5.3. Nabavka plastičnih kesa

U svojim planovima za nabavke pod higijenskim potrošnim materijalom Služba predviđa nabavku plastičnih kesa. Tako je u tenderskoj dokumentaciji br. JN01-16-11-105-7/20 od 09.10.2020. godine, a koji podrazumijeva zaključenje okvirnog sporazuma na 24 mjeseca, Služba predvidjela nabavku:

- 30 000 jednokratnih plastičnih kesa (tregerica),
- 1 900 000 vreća za smeće,
- 3 000 kesa za zamrzivač.

⁵³ EU green public procurement criteria for textiles products and services, https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/criteria/textiles_2017.pdf

Direktiva 2019/904EU⁵⁴ od 5. juna 2019. o smanjenju uticaja određenih plastičnih proizvoda na okolinu (Direktiva o plastici za jednokratnu upotrebu) propisuje različite mjere za određene plastične proizvode u koje spadaju i plastične kese za jednokratnu upotrebu, a sve u cilju smanjenja otpada u morima, kao i uticaja plastičnog otpada na okolinu i zdravlje ljudi.

Uz podršku UNDP-a izrađen je poseban izvještaj „[Transponiranje Direktive o plastici za jednokratnu upotrebu i njen uticaj na ekonomiju Bosne i Hercegovine](#)“ čija je svrha identifikovanje trenutnog statusa EU Direktive o plastici za jednokratnu upotrebu, analiziranje planova za prilagođavanje onih industrija koje u svom poslovanju koriste plastiku za jednokratnu upotrebu koja je predmet Direktive, te mogućnost njenog transponiranja u BiH zakonodavstvo.

Preporuka je da Služba predvidi nabavku biorazgradivih kesa koje svakako nisu u potpunosti zelena alternativa ali svakako da imaju manji uticaj na okoliš. Neophodno je podizanje svijesti o štetnosti korištenje plastičnih kesa po okoliš, kako bi se uticalo na smanjenje njihove potrošnje.

Također, Služba može koristiti kese za višekratnu upotrebu što je više moguće, pakovati više proizvoda u istu kesu ako je moguće, a kada su u pitanju i vreće za smeće, pored vreća za višekratnu upotrebu, Služba može uspostaviti sistem razvrstavanja otpada na ono koje je pogodno za recikliranje i ono koje nije.

5.4 Nabavka komposta

Služba u svojim planovima za nabavke ima i uključenu nabavku hortikulturnog materijala. Analizom tender-ske dokumentacije br.: JN01-16-11-31-5/20 od 26.02.2020. godine, a koja se odnosi na navedeni predmet nabavke, vidljivo je da je predviđena i nabavka gnojiva (npr. za orhideje i lubrihumus).

U skladu sa napomenama iz prethodne tačke koje se tiču razdvajanja otpada, kada je u pitanju organski otpad, odnosno otpad od hrane, a koje Služba svakako ima u određenim količinama zahvaljujući djelatnosti kojom se bavi, navedeni otpad bi mogao da se koristi za proizvodnju komposta po “uradi sam” ili „DIY” sistemu, čime bi se svakako moglo uticati na smanjenje troškova za nabavku organskog gnojiva u okviru nabavke hortikulturnog materijala. Na ovaj način se postižu i principi cirkularne ekonomije.

54 Directive (EU) 2019/904EU on single-use plastic, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/904/oj>

6. ZAKLJUČAK

Bosna i Hercegovina „kasni“ sa uvođenjem Direktiva iz 2014. godine sad već više od 5 godina u odnosu na zemlje članice Evropske unije. Navedena činjenica je uticala i na odluku ugovornih organa da u praksi ne primjenjuju kriterije zelenih javnih nabavki iako postojeći Zakon daje takvu mogućnost. Bosna i Hercegovina nema ni jasno utvrđenu strategiju zelenih nabavki iz koje bi se vidjelo zeleno opredijeljenje niti postoje zvanični pristup, vodiči za ugovorne organe i ponuđače, web prezentacije i slični materijali, koji bi promovirali primjenu zelenih javnih nabavki. Navedeno upućuje na značaj ovog pilot projekta i potrebno je odati priznanje Službi za zajedničke poslove Bosne i Hercegovine koja je imala hrabrosti da svojim primjerom pokaže da su zelene javne nabavke ipak moguće u Bosni i Hercegovini.

Preporuke u ovom izvještaju ukazuju da postoje brojne mogućnosti za primjenu zelenih kriterija u javnim nabavkama i to kako onih koje su definisane različitim unaprijed propisanim kriterijima, čime je olakšana njihova primjena, tako i inovativnim i kreativnim postupanjima samog ugovornog organa.

Tako je u samim preporukama vidljivo da ugovorni organ ima mogućnost:

- Odrediti zelene kriterije kao uslove kvalifikacije potencijalnih ponuđača,
- utvrditi tehničke specifikacije primjenom zelenih kriterija kako bi dobio ekološki prihvatljive robe, usluge ili radove,
- odrediti zelene kriterije za dodjelu ugovora na način da se veća prednost daje onim ponuđačima koji nude ekološki prihvatljivija rješenja,
- utvrditi posebne zelene kriterije u odredbama ugovora koje su vezane za način izvršenja konkretnog ugovora o nabavci roba, usluga ili radova,
- pristupiti na alternativni „zeleni“ način pojedinim nabavkama kako bi ostvario isti cilj nabavke ali na ekološki prihvatljiviji način, itd.

Ipak, najbitniji faktor primjene zelenih javnih nabavki jeste „zeleno opredijeljenje“ ugovornog organa i njegova iskrena namjera za zelenijim pristupom koji se tiče ne samo njegovog procesa nabavki nego i cjelokupnog ponašanja i odnosa prema okolini.

Kroz pilot projekat koji realizira Služba za zajedničke poslove u institucijama Bosne i Hercegovine uz podršku UNDP-a, čiji je ovaj izvještaj dio, nastojati će se ukazati da primjena zelenih kriterija u sistemu javnih nabavki u Bosni i Hercegovini nije nemoguća, da zeleni pristup ima svoje direktne i indirektne prednosti, te time uticati i na druge ugovorne organe kako bi se ohrabрили na primjenu zelenih kriterija u svojim postupcima javnih nabavki. Također, potrebno je podstaknuti nadležne institucije da uvide potencijal zelenih nabavki kao snažnog instrumenta zaštite životne sredine jer, kako je naprijed navedeno, ugovorni organi su veliki potrošači roba, usluga i radova u Bosni i Hercegovini, te bi mogli biti generatori zaokreta domaće privrede prema zelenim, ekološki prihvatljivijim i inovativnim rješenjima. Zeleni pristup organa državne vlasti i drugih ugovornih organa može pozitivno uticati i na pojedince i podizanje ekološke svijesti cijelog društva Bosne i Hercegovine.